

doc. Ing. Dr. Štefan Danics, PhD.
Police Academy of the Czech Republic in Prague
Faculty of Security Management
Department of Security Studies
danics.stefan@polac.cz
ORCID: 0000-0003-0816-7916

Válka na Ukrajině z pohledu geopolitiky

The war in Ukraine From the Perspective of Geopolitics

Abstrakt

Článek analyzuje válku na Ukrajině z geopolitického pohledu, protože v mezinárodní politice se zase prosazují národní zájmy a mocenský kalkul. Na Ukrajině se nebojuje o Ukrajinu, neb válka má globální souvislosti v rámci nového soupeření mezi světovými mocnostmi o území, moře a suroviny pro obživu obyvatel. Širší geopolitické souvislosti umožňují zmapovat nejen zájmy Ruska, ale i USA v tomto prostoru, protože obě mocnosti se snaží vtáhnout Ukrajinu do sféry svého vlivu, což má zásadní bezpečnostní význam. Navíc Rusko se snaží realizovat imperiální geopolitické ambice na základě revizionistické strategie, která neváhá nasadit i vojenskou sílu. Článek vyhodnocuje geopolitické dopady ruské agresivní revizionistické politiky ve vztahu ke světovým aktérům, ale i ve vztahu ke stávajícímu mezinárodnímu řádu a bezpečnostní architektuře.

Klíčová slova: Válka na Ukrajině, návrat geopolitiky, geopolitické ambice, sféry vlivu, životní prostor, vojenské geografické kleště, ruská revizionistická strategie.

Abstrakt

The article analyses the war in Ukraine from a geopolitical perspective, as national interests and power calculus are again asserted in international politics. Ukraine is not being fought only over Ukraine, because the war has a global context in the new competition between world powers for territory, seas, and raw materials for the livelihood of the population. The broader geopolitical context makes it possible to map not only Russia's but also the US's interests in the area, as both powers seek to draw Ukraine into their sphere of influence, which is of vital security importance. Moreover, Russia is trying to realise its imperial geopolitical ambitions on the basis of a revisionist strategy that does not hesitate to deploy military force. The article assesses the geopolitical implications of Russia's aggressive revisionist policy in relation to global actors, but also in relation to the existing international order and security architecture.

Keywords: War in Ukraine, return of geopolitics, geopolitical ambitions, spheres of influence, living space, military geographic pincers, Russian revisionist strategy.

Úvod

Geopolitika je zpět na politickém programu. Politici po celém světě opět definují mezinárodní vztahy z hlediska národních zájmů a sfér vlivu. Sotva bylo potřeba pandemie Covid-19 a následné ekonomické nejistoty, aby nám připomenuly, jak křehký a roztříštěný je současný politický mezinárodní řád. Opět se prosazuje politika národních zájmů a geopolitických sfér vlivu. A geopolitické uvažování se zase rychle stalo paradigmatem zahraniční politiky mocností, které dnes soupeří o vliv ve světě.

Nové geopolitické nároky se odehrávají v multipolárním světě, ve světě bez uznávaného hegemonu. Zatímco země jako USA a Velká Británie, které rozhodujícím způsobem přispěly k ustavení globální architektury multilaterálního vládnutí po roce 1945, se snaží setřást tato omezení a zvolit bilaterální řešení s tím, že další země, jako Čína jsou zastánci mnohostranného vládnutí. Nový světový řád bude post-americký, tj. bez jediného hegemonického politického centra. Liberální demokracie ztratila na atraktivitě, jako globálně přitažlivý model vládnutí a života, přičemž je zpochybňována i na samotném Západě. Nespokojenost s neoliberalní ekonomickou globalizací oživila různé nacionalismy, často i na úkor liberálních principů např. britský soud nedávno zakázal vyhlášení skotského referenda o nezávislosti bez souhlasu vlády v Londýně. Rusko a Čína navíc nabízejí alternativy k bývalému hegemonickému modelu liberalismu, který může oslovit nejen politické elity, ale i občany v mnoha zemích, zejména rozvojového světa. Nové geopolitické prostředí je složité a otevřené, a proto zůstává nejasné, jaké volby země učiní a jaké zdroje a cesty využijí k těmto nově definovaným geopolitickým cílům. Geopolitické soupeření se dostává do centra dění a pozornosti, zatímco nová bezpečnostní architektura není v dohledu.

Válka na Ukrajině odkrývá geopolitické ambice a zájmy Ruské federace (dále RF), ale na druhé straně i rizika v důsledku použití vojenské síly v bývalých postsovětských republikách, které jsou vnímány jako výlučná sféra vlivu a životní prostor ambiciózního imperiálního Ruska. Po skončení studené války a k naplnění geopolitických ambicí používá RF různé způsoby subverze vůči svým sousedům ve východní Evropě a na Kavkaze. Ty sahají od otevřených hrozeb, ekonomické války, politického ovlivňování, využívání migračních vln proti územní suverenitě, ruský mluvící etnika a separatismus, podpora záškodnických akcí a povstání až po přímou vojenskou invazi. Válka na Ukrajině není izolovaným incidentem, ale je součástí zahraničně-politického revizionismu ruského státu a jeho projekce moci v post-sovětských republikách (viz Gruzie, Arménie, Bělorusko, Podněstří v Moldavsku a Kaliningradu) dále na Kavkazu (viz Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Turkmenistán, Uzbekistán) s tím, že tyto země jsou z ekonomického a bezpečnostního hlediska úzce spojeny s Ruskem, které je vnímá jako součást svého životního prostoru a mocenského vlivu (Mead 2014: 75–79).

Ruský vliv směřuje i na Blízký Východ, zejména do Sýrie, která je dlouhá léta spojencem RF, nakupuje v Moskvě zbraně a Rusové zde mají vojenské základny v Latakii a Tartusu, které jim umožňují kontrolu nad strategickým Suezským průplavem. Zároveň RF toleruje výstavbu plynovodu z Íránu do Sýrie přes Irák, který konkuruje plynovodu Nabucco a představuje alternativní možnost plynovodu Katar-Turecko. Jenom připomeňme, že Asad odmítl stavbu plynovodu mezi Katarem a Tureckem, aby zabezpečil zásobování evropských trhů na úkor Ruska. V sázce jsou životně důležité zájmy pro RF, která ukazuje schopnost je bránit i za použití síly.

Sýrie je totiž velmi důležitou tranzitní zemí pro vedení ropovodů a plynovodů. A ten, kdo kontroluje vládu v Damašku, také kontroluje přísun ropy a zemního plynu do Evropy. Válka v Sýrii má jednoznačně energetický podtext a točí se kolem plynovodů a miliard za export plynu do Evropy (Ganser 2017: 285-286).

Američané se tedy ocitli v situaci, kdy jejich hegemonii v mezinárodních vztazích hodlá narušit revizionistická ruská moc, která touží vyrovnat účty po sérii ponižujících epizod: jako byly řízené „barevné revoluce“,¹ expanze NATO na východ,² bombardování Srbska³ a diplomatické uznání nezávislosti Kosova.⁴ Na druhé straně USA již několikrát zdůraznily, že jejich přímé zapojení do války na Ukrajině nepřichází do úvahy. Evropané jsou však zmateni vyhlídkou na možný konflikt s revizionistickou ruskou mocí, což by mohlo rozložit transatlantickou bezpečnostní architekturu, a proto navyšují své vojenské rozpočty (hodlají naplnit svůj závazek do rozpočtu NATO a přispívat 2 % z HDP), aby měli adekvátní odstrašující sílu v rámci NATO, protože USA dávají najevo, že svoje vojenské kapacity mají vyčleněny pro krizové situace v oblasti Indo-Pacifiku, kde soupeří s Čínou a rozehrávají geopolitické hry kolem Tchajwanu. Navíc USA poprvé přizvaly japonské a jihokorejské zástupce na setkání ministrů zahraničí zemí NATO, neboť se je snaží připoutat k vojenskému paktu AUKUS, který v září 2021 vyhlásila Austrálie, Velká Británie a USA s cílem posílit bezpečnost v oblasti Indo-Pacifiku a účastníkům umožňuje sdílet pokročilé technologie k výrobě hypersonických raket, jaderných ponorek a vytváří strategické partnerství západních zemí v Indo-Pacifiku.⁵

Autor se v textu pokusí analyzovat válku na Ukrajině prismatickým teoretickým geopolitickým přístupem se zaměřením na geopolitické ambice Ruska jako pozemní

¹ Američané prostřednictvím tzv. „barevných revolucí“, hodlaly změnit politické režimy, které jim nebyly příznivě nakloněny. „Barevné revoluce“ se odehrály v zájmových oblastech USA, v bývalé Jugoslávii v roce 2000, ale i v blízkém zahraničí RF: v Gruzii (2008), Estonsku (2007), Čečensku (1994-1996, 1999-2009), na Ukrajině (2004) a 2005 v Kyrgyzstánu (srov. Smolík 2014: 121-124; Řehka 2017: 199).

² Rozhodnutí NATO o rozšíření na Východ se stalo symbolem asymetrického konce studené války, neboť Rusko bylo na Západě hodnoceno jako příliš slabé a okrajové, a proto byly jeho zájmy ignorovány (Sarotte 2009: 229). Rozšiřování NATO na východ označuje Jan Eichler za velmi kontroverzní proces. Zdůrazňuje, že země, které byly součástí Varšavské smlouvy, včetně postsovětských republik tento proces vítaly, ale RF vnímala tento proces jako hlavní hrozbu pro svoji bezpečnost (Eichler 2019: 10).

³ Vzdušná operace Spojenecká síla zemí NATO v roce 1999 neměla souhlas OSN. RF vnímala operaci NATO jako brutální zásah proti menšímu slovanskému bratru, zejména jako projev anti-ruského zaměření celé aliance (Srovnej Eichler 2019: 63; Ganser 2017: 172).

⁴ Albánci žijící v srbské provincii Kosovo, představovali menšinu a po rozpadu Jugoslávie vycítili možnost získat nezávislost na Srbsku, které s tím zásadně nesouhlasilo. Kosovští Albánci zformovali guerillovou armádu s názvem Kosovská osvobozená armáda (Ustria Clirimtare Kosoves – UCK), která měla za úkol Kosovo etnicky vyčistit a odtrhnout od Srbska. UCK útočila nejen na policisty, ale i civilisty v Kosovu, a proto prezident Milošević posílil policejní síly v Kosovu. A tím bylo odstartováno na obou stranách etnické násilí. USA o tomto etnickém nepřátelství mezi muslimskými Albánci a křesťanskými Srby věděly a rozhodly se podpořit snahy kosovských Albánců k získání nezávislosti (Ganser 2017: 168–169).

⁵ *AUKUS reveals much about the new global strategic context. Chatham House – International Affairs Think Tank. 18 September 2021. Archived from the original on 21 September 2021. Retrieved 21 September 2021.*

moci a USA jako moci námořní, přičemž bude na tento konflikt aplikovat i další geopolitické kategorie a pojmy: heartland, rimland, životní prostor, geografický rozměr bezpečnostních hrozeb, geopolitická kultura, ale i geopolitické oblouky, včetně sfér vlivu a nástroje nového mocenského soupeření ve světě.

Teoreticko-metodologická východiska

Vysvětlování a ospravedlňování velmocenských expanzí geografickými faktory bylo známo již ve starověku. Samotný pojem geopolitika poprvé použil švédský politolog a politik Johan Rudolf Kjellén (1864-1922), který vyšel z prací německého zoologa a geografa Friedricha Ratzela (1844-1904) považovaného za jednoho ze zakladatelů geopolitiky. Ratzel v roce 1901 uveřejnil článek *Lebensraum*, a náleží mu tak prvenství v použití onoho později v Německu používaného termínu „*životní prostor*“. Státy se podle něj řídí právem silnějšího, důležitá je velikost, půda a počet obyvatel. Již z povahy věcí je zřejmé, že praktikování geopolitiky je tématem velkých zemí. Nyní se geopolitika vrací jako teorie, která od počátku studuje zákonitosti vlivu zemského povrchu na politiku států a zákonitosti pohybu síly v prostoru za pomoci dvou propojených teoretických přístupů, tj. geografického determinismu a sociálního darwinismu. Anglosaská geopolitika vnímala stát jako sociální organismus, stejně jako německá, ale navíc hledala světovou mocenskou rovnováhu mezi „*mořskou a pozemní mocí*“, což úzce souvisí s dvěma základními kategoriemi, tj. *heartland* a *rimland* (Krejčí 2021: 535-548), které budou implementovány v textu a rovněž přiblíženy.

Teorie hrozeb zdůrazňuje jejich geografický význam, kde platí přímá úměra. Čím blíže se hrozba nachází, tím větší je její účinek a vyvolává bezodkladná bezpečnostní opatření, ale i pocity znevýhodnění a ohrožení pro pasivního aktéra expanze. Geopolitika k tomu dodává, že aktivní expandující aktér se rozšiřuje za své hranice a tím rozšiřuje i svůj vliv ve světě. Z geopolitického hlediska je potom velký rozdíl mezi „*námořní mocí*“ a „*pozemní mocí*“. *Námořní moc* se těší několika geostrategickým výhodám. Za prvé, státy jsou chráněny mořem nebo oceánem a nacházejí se daleko od svých vyzyvatelů a místa možné vojenské konfrontace. Za druhé, mají výhodu nezranitelnosti a pokračují v mírovém životě, který je narušen pouze zvyšujícími se výdaji na obranu a dočasným snížením životní úrovně. Nemusí mít však strach z devastace vlastního území. Za třetí, při modernizaci svých ozbrojených sil se mohou zaměřovat, zejména na námořní loďstvo (letadlové lodě) a nemusí věnovat velkou pozornost pozemnímu vojsku. V přímých vojenských střetech se spoléhají na své expediční jednotky a moderní námořní síly, které umožňují projekci síly na velké vzdálenosti. Za čtvrté, nemusí se spoléhat na své alianční spojence, na kterých je závislá *pozemní moc*. A za příznivých podmínek může námořní moc využívat síly svých spojenců v místě konfliktu, který se nachází daleko od jejího území. V tom spočívá strategická nadřazenost námořní moci.

Naproti tomu *pozemní moc* má řadu nevýhod. Především je vždy blíže ke svým vyzyvatelům, a proto se kdykoliv může stát účastníkem vojenské konfrontace. Rovněž často čelí přímo na svých hranicích naléhavým bezpečnostním hrozbám, což je umocněno snadným překonáním hranic, a proto musí udržovat silné pozemní vojsko a modernizovat jeho výzbroj. O to méně prostředků a sil zbývá na modernizaci námořních sil a strategických letounů s tím, že pozemní moc musí především spoléhat sama na sebe (Eichler 2019: 25–26). Pozvánka vstupu do NATO pro Gruzii a Ukrajinu

měla z geopolitického pohledu strategický význam, protože umožňovala USA a zemím NATO vyslat ozbrojené síly do nového prostoru postsovětských republik, které přímo sousedí s RF, čímž hodlaly vytvořit naléhavou bezpečnostní hrozbu, na kterou RF musela bezodkladně reagovat.

Mearsheimer objasňuje válku na Ukrajině právě jako mezník ve vztazích mezi Ruskem a Západem. Jeho argument vychází z realistického konceptu anarchie mezinárodních vztahů při hledání bezpečnosti a rovnováhy moci. A zní jako *aktualizovaná verze Thúkydidova popisu původu peloponéské války: protože šlo o expanzi sféry vlivu Západu směrem k ruským hranicím a strach, který to vyvolalo v Moskvě, kvůli kterému byl konflikt nevyhnutelný*. Pro Mearsheimera byla válka na Ukrajině důsledkem rozhodnutí západních politiků, přičemž byla předvídatelná a Putinovy akce byly podle něj obranné, nikoli útočné (Mearsheimer 2014: 1–9).

Podle významného polského geopolitika vedená válka na Ukrajině má globální souvislosti a obnažila zákonitosti geopolitiky, jejíž podstatou: *jsou strategické toky s tím, že se jedná se o podíl práce ve společnosti a mezi zeměmi, vyplývající z přesunu lidí, zboží, technologií, kapitálu, investic a projekce vojenské síly. Upozorňuje, že to, co se dnes děje v rámci soupeření mocností, ukazuje, jaké jsou hlavní strategické toky, kde jsou přerušovány a jaký to má mocenský vliv a dopad na lidi*. Bartosiak často hovoří i o současném střetu mezi RF a Západem, podle něj se: *Rusko chová stejně, jako každá velmoc, ale v zájmu střední a východní Evropy je, aby Rusko tento střet prohrálo* (Bartosiak 2020).

Další názorový proud z rozpoutání války na Ukrajině viní výlučně Vladimira Putina, jehož politika vychází z historického a zahraničně-politického revizionismu imperiálního Ruska. Tomuto názorovému proudu budeme věnovat v textu zvýšenou pozornost, protože vyjadřuje podstatné geopolitické souvislosti války na Ukrajině, z pohledu zájmů a cílů Ruska. Jak vysvětlili Kenneth Waltz a další odborníci, existují dva typy stavů. Stav, který podporují existující status quo, označované jako defenzivní realismus a stav, který usilují o jeho revizi, označované jako „ofenzivní realismus“.⁶ Rusko aplikuje revizionistickou strategii, kterou bychom měli důkladně analyzovat, protože její geopolitické ambice mohou vést ke strukturálním změnám a ovlivnit stabilitu regionálního a globálního systému.

Návrat geopolitiky jako teoretické reflexe reálpolitiky⁷ založené na mocenském kalkulu a národních zájmech

Po pádu železné opony v roce 1989 a skončení studené války se zdálo, že je před námi nová éra stabilního a mírového rozvoje. V posledních letech však nejen Evropané zažívají rostoucí nejistotu. Alternativní scénáře, které byly před pár lety nemyslitelné, se staly součástí reálpolitiky. Hranice a národní entity byly znovu

⁶ WALTZ, Kenneth. (1979). *The Theory of International Politics* (NY: McGraw-Hill 1979). WIRTZ, James and Michael FORTMANN. (2007) *The balance of power: theory and practice in the 21st century* (CA: Stanford University Press 2007).

⁷ Reálpolitika (z něm. *Realpolitik*) je původně německý koncept spojovaný s vládou kancléře Otto von Bismarcka, tj. racionální politika oproštěná od vášní a založená na reálném rozložení moci, přičemž v mezinárodní politice označuje obhajobu státního (mocenského) zájmu, tj. národního zájmu, neb ostatní aktéři činí podobně. Reálpolitika výrazně ovlivnila zahraniční politiku USA v průběhu studené války (KRATOCHVÍL a DRULÁK 2009: 249–250).

zpochybněny. Bezpečnostní evropská architektura z období studené války je zpochybnována a nová absentuje. Mír a bezpečí již nelze považovat za samozřejmost. Vrátila se studená válka znovu do Evropy? A navrací se válečná politika do mezinárodní agendy? Jaké další geopolitické změny můžeme očekávat v blízké budoucnosti?

Dvě velké neliberální mocnosti Rusko a Čína se nechtějí smířit s tím, že jediným legitimním režimem pro všechny země světa má být liberální demokracie, a proto tento posthistorický stav na základě ukončení studené války zpochybnují. V důsledku toho začala nová konfrontace mezi mocnostmi, kdy se soupeří o území, námořní cesty, o kontrolu nad populací a kontrolu nad oceány, včetně prosazování svého vlivu a propagování svého narativu, tj. model života a hodnot. Zdá se však, že zmíněný střet mezi liberálními demokraciemi na jedné straně (USA a jejich spojenci) a neliberálními režimy (Rusko, Čína a jejich spojenci) na straně druhé plně nevystihuje složitost daného střetu. Rusko a Čína mají odlišné politické systémy, ale i představy o změně stávajícího mezinárodního řádu. Rusko při naplňování svých geopolitických ambicí sází na revizionistickou válečnou politiku s tím, že Čína hodlá změnu mezinárodního řádu provést na základě soft power, kde svoji roli hraje tzv. Hedvábná stezka. EU není zatím připravena fungovat ve světě, kam se vrátila geopolitika, tj. kde jsou národní vlády i občané posedlí ochranou hranic, územní integritou a státní suverenitou. Zdá se, že v některých částech EU však národní hrdost převažuje nad ekonomickým úspěchem a životní úrovní, což může být pro další fungování Evropské unie problematické (Orsi 2014).

Návrat geopolitiky hodlá zdůraznit, že se bude zostřovat soupeření o kontrolu nad územím a mořem, včetně surovin k obživě obyvatel. Geopolitika jako taková se nemůže vrátit, protože nemůže odejít, je totiž stálým rysem politiky odrážející určitou teritorialitu člověka. A ústřední otázkou mezinárodní politiky je potom interakce daného společenství a geografie, jinak řečeno, kdo a kde žije a jakým způsobem. Geopolitická kontrola z hlediska ekonomické reorganizace planety se jeví jako klíčová z hlediska rizik, které vyplývají z křehké sítě vzájemné ekonomické závislosti. Za této situace nejsilnější světoví aktéři budou usilovat o kontrolu nad pevninou, moři a populací, aby získali v procesu ekonomické planetární reorganizace výhody a přístup ke zdrojům, pokud se jejich nedostatek stane akutním, i když v dlouhodobém časovém horizontu.

V tomto ohledu snaha Ruska znovu začlenit do sféry svého vlivu bývalé postsovětské republiky znamená zvětšit plochu půdy a obyvatel, což posílí jeho mocenskou pozici v rámci mezinárodní politiky. Moskva se snaží bojovat proti úbytku populace a dosáhnout demografického oživení. Rovněž čínské aktivity v mořích obklopujících Asii a pronikání Pekingu do jihovýchodní Asie a Afriky lze číst stejným způsobem. Na druhé straně je Čína velmi přelidněná země a nemůže naplňovat příslib růstu blahobytu pro každého, a proto se objevují spekulace o přemístění části čínské populace. Druhý fenomén spojený s ekonomickou transformací planety, má politicko-kulturní rozměr. Obsah západního humanitářství nelze totiž doporučit rychle rostoucím masám v rozvojovém světě, a proto hlavní starostí geopolitiky jednadvacátého století bude zachování alespoň několika oblastí relativní stability a řádu proti chaotickému zbytku světa. Politika je v *podstatě* otázkou, jak uspořádat život lidských komunit pro určitý cíl s tím, že geopolitika je základní složkou politiky vycházející z dané teritoriality lidských komunit. A přestože je Země (řecky *gea*, respektive geopolitika) domovem

(*oikos*) lidského druhu, jsou ekonomické (*oiko-nomia*) a geopolitické dimenze jeho života odlišné (Orsi 2014).

Profesor zahraničních věcí a humanitních věd Walter Russell Mead na Bard College ve svém článku *Návrat geopolitiky: pomsta revizionistických mocností* analyzuje současnou světovou politiku a mezinárodní vztahy. Zdůrazňuje, že ruská intervence na Ukrajinu, zvýšené napětí mezi Čínou a Japonskem, akce Íránu na Blízkém východě odrážejí trend, který je charakterizován ochotou použít vojenskou sílu nebo její hrozbu při sledování geopolitických cílů, přičemž všechny tři mocnosti označuje jako revizionistické. To je opak politiky, kterou od studené války sledují USA a Evropská unie, neboť se zaměřují na mezinárodní spolupráci, jenž si vyžadují klimatické změny, lidská práva a nešíření jaderných zbraní (Mead 2014: 69–79).

Ukrajina jako životní prostor pro Ruskou federaci

Ukrajina patřila k nejrozvinutějším republikám bývalého Sovětského svazu a její HDP byl třetí největší v regionu. Navzdory dlouhodobým ekonomickým potížím si Ukrajina zachovává důležité průmyslové kapacity v oblasti výroby oceli, letectví, chemie a výroby vojenského materiálu. Navíc má velká ložiska uhlí a kovových minerálů, jako je železo, titan, mangan a uran. Ukrajina má rovněž úrodnou půdu (známou jako černozem), která je vhodná pro pěstování obilovin. Nedávno, díky dobře vzdělanému lidskému kapitálu a přílivu zahraničních investic si Ukrajina vypěstovala prosperující high-tech sektor s komparativními výhodami ve výrobě softwaru, IT službách a výzkumných a vývojových aktivitách. A konečně, její přístup k Černému moři a Dněpru, tj. splavné vodní cestě, nabízí optimální bránu pro zapojení se do mezinárodního obchodu.

Během třiceti let své nezávislosti se Ukrajina snažila razit svou vlastní cestu jako suverénní stát, přičemž její západní část obyvatelstva byla proevropská a východní část obyvatelstva proruská, což souviselo i s používáním ukrajinského a ruského jazyka. Kyjev se snažil svojí politikou vyvážit rozporuplnost této zahraničně-politické orientace obyvatelstva a překlenuje hluboké vnitřní ekonomické, sociální, a etnické rozpory na Ukrajině. Nacionalisticky laděné a ukrajinsky mluvící obyvatelstvo v západních částech země obecně podporovalo větší integraci s Evropou, zatímco převážně rusky mluvící obyvatelstvo na východě upřednostňovalo užší vztahy s Ruskem. Ukrajina představuje pro Rusko nadstandardně důležitého souseda. Obě země spojuje nejen společné historické dědictví, již z dob Kyjevské Rusi, ale rovněž kulturní, církevní, ekonomické, energetické a mezilidské vzájemné vazby (Plokhyy 2015).

Putin prohlásil, že největší geopolitickou katastrofou ve 20. století byl rozpad SSSR, který vedl k odpojení řady bývalých sovětských republik od Ruska. A jakékoliv snahy postsovětských republik (zejména Ukrajiny) provádět nezávislou zahraniční politiku orientovanou na spolupráci s Evropskou unií a NATO, nemůže Rusko tolerovat. Pokud by tyto integrační snahy orientované na západní ekonomické a obranné struktury byly úspěšné, tak by mohly delegitimizovat stávající politický režim v samotném Rusku. Politické a ekonomické systémy postsovětských republik jsou totiž podobné tomu ruskému, tj. silný politický a ekonomický vliv oligarchů a všudypřítomná korupce. Není v zájmu Ruska, aby se západní ekonomické integrační uskupení

a NATO etablovalo v bývalých postsovětských republikách, které Rusko stále považuje za výlučnou oblast svého mocenského vlivu (Kuchins, Zevelev 2012).

Jako alternativu integračních západních struktur prosazuje RF v postsovětském prostoru vlastní model ekonomické, politické a vojenské integrace, tj. Eurasijskou ekonomickou unii, která vznikla 1. ledna 2015 a Organizaci Smlouvy o kolektivní bezpečnosti, která byla podepsána v roce 1992. A Ukrajina, jejíž geopolitický význam pro Rusko bude ještě níže zvýrazněn, tak po třech desetiletích lavírování mezi Ruskem a Západem, zejména po Euromajdanu sleduje cestu do západních integračních ekonomických a obranných struktur, což je v přímém rozporu se zájmy RF (Stulík 2021: 308–309).

Geopolitický význam Ukrajiny vyplývá především z její polohy v severní části Černého moře, které je se svojí rozlohou 430 000 km² významnou oblastí celosvětového významu, protože je jedním z tzv. uzavřených moří, do kterého se lze dostat pouze přes průlivy Bospor a Dardanely, jež na základě smlouvy z Montreux (rok 1936) kontroluje Turecko, přičemž severní část Černého moře je aktuálně pod kontrolou RF. V tomto prostoru mají státy vybudovanou rozsáhlou průmyslovou i zemědělskou infrastrukturu, přičemž vedou přes tento prostor i významné ropovody a plynovody. Navíc jsou zde dislokovány základny vojenského námořnictva, letectva i pozemního vojska, které umožňují projekci vojenské síly směrem k RF, do Asie a do oblasti Blízkého a Středního východu (Eichler 2019: 110).

Geopolitická kultura v USA by měla více zohledňovat, že Ukrajina nikdy nemůže být pro Rusko cizí zemí jako kterákoli jiná, a proto by neměla vstoupit do NATO. Henry Kissinger rovněž zdůrazňoval, že Rusko má v Sevastopolu a Feodosiji na poloostrově Krym dislokovanou černomořskou flotilu. A přítomnost ruských vojsk na Krymu je smluvně garantována do roku 2047, přičemž Moskva, vždy zdůrazňovala, že tento prostor je pro ni životně důležitý. Sevastopol není pro Rusko obyčejnou námořní základnou, ale je to životně důležitá bašta pro obranu celé ruské pevniny. Je strategickým těžištěm ruské námořní a národní síly, a proto má stejně nenahraditelný strategický význam jako Norfolk pro USA nebo Portsmouth pro Velkou Británii (Kissinger 2014).

Z geopolitického hlediska připojením Krymu prokázala RF, že se pokouší rozšířit svůj „životní prostor“, ale také hodlá získat trvalou kontrolu nad významnou vojenskou základnou Sevastopol v oblasti Černého moře, které je považováno ze strategického hlediska za měkké břicho Ruska. Zde by mohly začít operovat západní námořní mocnosti, což vytváří pro Rusko řadu bezpečnostních hrozeb. RF na Krymu demonstrovala schopnost vést hybridní válku⁸ skrze dezinformační, kybernetické a vojenské záškodnické akce, objevili se tzv. „zelení mužící“, také ozbrojená domobrana a povstalci, kteří sami se zbraní v ruce začali útočit na místní ukrajinské instituce, policii a armádu. Zároveň šlo o jasný signál Západu, že Rusko bude za každou cenu Ukrajině bránit, aby rozvíjela spolupráci s EU a vstoupila do NATO. Po připojení Krymu se Rusko zmocnilo dceřiných společností ukrajinského státního energetického konglomerátu Naftogaz operujícím v Černém moři. Rusko si tyto společnosti a zařízení v hodnotě miliard dolarů znárodnilo a začlenilo pod státní

⁸ Podle Franka Hoffmana zahrnuje: *hybridní válka různé prvky válčení, včetně konvenčních kapacit, nekonvenční taktiky a formací, terorismu, bezhlavého násilí a kriminality* (HOFFMAN 2007: 9, 19).

energetický gigant Gazprom s tím, že ukončilo ukrajinské operace na moři a posílilo své vlastní.⁹

Dodejme, že mezi lety 2011 a 2013 zadala ukrajinská vláda západním těžařským společnostem úkol, aby prozkoumaly plynový a ropný potenciál Ukrajiny s tím, že byly zjištěny obrovské zásoby plynu a ropy táhnoucí se od východní části Ukrajiny přes Černé moře k Oděse. Další eskalace rusko-ukrajinského konfliktu a následné boje separatistů v oblasti Donbasu donutili západní těžaře, aby se stáhli a průzkum ukrajinských ložisek se přerušil a odsunul na neurčito. V ruském zájmu je překazit Ukrajině, aby se stala v budoucnu energetickou mocností a hlavním dodavatelem plynu pro EU. Navíc je Ukrajina tranzitní zemí a disponuje potřebným potrubím vedoucím do Evropské unie a rovněž má pro plyn enormní skladovací kapacity, které jsou v současnosti nevyužité. Je možné pouze spekulovat, zda ruský zájem znemožnit Ukrajině stát se energetickou mocností byl jeden z hlavních cílů ruské invaze, nebo pouze jejím vedlejším efektem.

Rusko však přímo či nepřímo okupuje části území i jiných států. V roce 2022 RF připojila ke svému území čtyři oblasti východní Ukrajiny (Doněckou a Luhanskou lidovou republiku, okupované části Chersonské oblasti, která byla již osvobozena a Záporožské oblasti) a v roce 2014 zmíněný poloostrov Krym. Od roku 2008 nepřímo okupuje Abcházii a Jižní Osetii v Gruzii, od roku 1991 Podněstří v Moldavsku a od roku 1945 část jižních Kurilských ostrovů v Japonsku v rámci dosud nevyřešeného hraničního sporu. Moskva tudíž usiluje o rozšíření sféry svého vlivu tam, kde byly hranice bývalého Sovětského svazu nebo blízko k nim. Nová sféra vlivu RF se dnes rozprostírá od Běloruska a Ukrajiny až po Gruzii, dále válkou zničenou Arménii na Kavkaze a postsovětské republiky ve Střední Asii. RF k tomu využívá ruský mluvící obyvatelstvo v postsovětských republikách, aby mezinárodně legalizovala prosazování svých geopolitických zájmů s odkazem na to, že ruský mluvící obyvatelstvo je perzekuováno a Moskva hodlá zamezit etnickým čistkám. Zároveň by bylo velkou metodologickou chybou zaměňovat používání jazyka s příslušností ke státu a etnickou identitu za identitu národní. Pro ruský státní revizionismus je však typická kombinace pochybných právních argumentů a ideologických konstrukcí, které jsou důležitými nástroji prosazování ruských zájmů v geopolitickém prostoru, který je vnímán jako životní prostor RF (Kotoulas 2022).

RF je jádrem Heartlandu,¹⁰ a proto se její politické a mocenské ambice vztahují na celý region Eurasie. Evropa se obává, aby nedošlo k revizi stávajícího bezpečnostního modelu, protože Putin požaduje nový evropský systém kolektivní bezpečnosti, který má respektovat bezpečnostní zájmy Ruska a Běloruska. A Ukrajina se má stát znovu součástí životního prostoru RF, a proto je vhodným případem

⁹ Dostupné z WWW na <https://www.top09.cz/proc-nas-volit/fakta-a-argumenty/myty-a-fakta-ruske-agrese-18067.html>, [online], [cit. 2022-10-11].

¹⁰ Jde o geopolitickou kategorii, kterou používal Mackinder k označení jakéhosi srdce země, tj. jádra Světového ostrova, přičemž jeho hranice nejsou jasně definovány. Zpočátku Mackinder vymezuje Heartland jako oblast pevniny mezi řekou Pečera a Východosibiřským mořem na severu, Kaspickým mořem a bajkalským jezerem na jihu, tj. podstatnou část carského Ruska. Dále upřesňuje, že Heartlandu odpovídalo území bývalého SSSR, ale s výjimkou území Sibíře na východ od řeky Jenisej. Rozhodující otázkou světové politiky se stal problém, kdo bude ovládat Heartland a jaký bude jeho silový potenciál v další geografické perspektivě (Krejčí 2021: 541–544).

pro analýzu ruského imperiálního myšlení a uplatňování revizionistické strategie v „blízkém zahraničí“. Putinovým cílem není znovu vytvořit Sovětský svaz, ale vrátit Rusku status velmoci v severní Eurasii a ovládnout Heartland, uvádí profesor mezinárodních vztahů Gerard Toal ve své knize *Blízké zahraničí: Putin, Západ a soutěž o Ukrajinu a Kavkaz*. V knize zdůrazňuje, že Rusko vojensky intervenovalo, jak do Gruzie (2008), tak na Ukrajinu (Krym 2014), přičemž oba nově vzniklé státy byly součástí bývalého Sovětského svazu a nyní jsou sousedy Ruska. Gerard Toal překračuje polemickou rétoriku, která se váže k oběma ruským vojenským intervencím, přičemž zkoumá nevyřešené územní a etnické problémy a slabost těchto nových nezávislých států z pohledu geopolitiky ve vztahu k mocenským zájmům Ruska. Upozorňuje na měnící se prostorové a právní vztahy, geopolitickou kulturu, tj. ruské specifické vidění světa, sílu mediálních obrazů konfliktů, ale také zdůrazňuje, že americká geopolitická kultura často nedokáže plně pochopit význam geopolitických zájmů Ruska v „blízkém zahraničí“. (Toal 2020).

Geopolitický význam Ukrajiny pro Rusko rigorózně vystihl Brzezinski ve své knize *Velká šachovnice*, kde zdůraznil, že existence nezávislého ukrajinského státu pro Rusko znamená, že přestalo být eurasijským impériem. Ovšem znovu obnovená kontrola Ruska nad Ukrajinou by mu vrátila jeho sílu a význam imperiální velmoci (Brzezinski 1977).

Ruské geopolitické oblouky či „klešťová“ strategie

V tomto ohledu je nutno vzpomenout co ze strategického hlediska získalo Rusko připojením Krymu. Všechny strategické kroky, které zatím Kreml podnikl, skládají zajímavý geopolitický obrazec. Rusko totiž vytvořilo tři geopolitické a strategické oblouky. První začíná na východě a prochází jižní oblastí ukrajinských hranic, táhne se přes Krym a končí v Moldavsku a Podněstří. Ruská strategie zahrnuje další dva oblouky, které jsou v souladu s geopolitickými a bezpečnostními zájmy Ruska v Severním moři a ve východní a střední Evropě. Jsou relevantní pro ruskou bezpečnost v Severním moři, kde jsou v sázce ruské energetické zájmy, zejména ohledně projektů Nord Stream 1 a 2. Tyto dva plynovody jsou alternativními trasami, které se Rusko rozhodlo spolu s Tureckým plynovodem využít k obejití ukrajinského energetického koridoru. Každý z plynovodů není jen trubkou, kterou je veden plyn, ale také projektem, který slouží ekonomickým zájmům Ruska a prosazování jeho vlivu. Ačkoli válka na Ukrajině negovala energetické plány a samotný funkční provoz Nord Streamu 2, tak z hlediska bezpečnostních aspektů je tento projekt stále aktuální.¹¹

Ruská kontrola nad Běloruskem umožňuje vytvořit vnitřní oblouk táhnoucí se od Petrohradu až k polským hranicím. Zároveň vzniká třetí vnější oblouk, který se táhne od Petrohradu až po Kaliningrad, tzv. vojenskou pevnost mimořádného strategického významu pro ruské vzdušné síly. Tyto dva oblouky mají společný vrchol ležící v Petrohradě a je zřejmé, že tyto geopolitické „kleště“ táhnoucí se kolem pobaltských států jsou připraveny v případě konfliktu se sevřít a drtit. Tyto geopolitické oblouky či kleště jsou páteří ruské revizionistické strategie, neboť se táhnou kolem států NATO a zdánlivě je obcházejí. Ruská hrozba spočívá v centrální vojenské frontě, která leží podél ruských hranic se zbytkem východní Evropy. A v tomto geografickém prostoru jsou také soustředěny hlavní ruské vojenské síly, které jsou zaměřeny

¹¹ *Russian Federation announces 'Special Military Operation' in Ukraine*. (2022). UN SC.

na Finsko, pobaltské státy, Ukrajinu a východní Evropu. Jednotky těchto hlavních sil byly ruskou stranou použity v rámci „speciální operace“ jejímž geopolitickým cílem bylo zabránit ukrajinského prostoru. Navíc z tohoto prostoru by mohlo Rusko podniknout útočnou akci i proti členským státům NATO ve střední Evropě.¹²

Moskva usiluje o rozšíření sféry svého vlivu tam, kde se dříve nacházely hranice bývalého Sovětského svazu nebo blízko k nim. Ruský bezpečnostní systém je tvořen těmito geopolitickými oblouky a klešťovými pohyby ruských sil, které se táhnou od pobaltských států až na Blízký východ přes oblast Kavkazu. Jedná se vlastně i o hlavní bojiště mezi Ruskem a Evropou. Rusko, které ovládá *heartland* rozvíjí svoji obrannou, ale i útočnou revizionistickou strategii podél oblouku *rimlandu*,¹³ jenž se táhne podél nárazníkové zóny od Finska po Arméni až po Ukrajinu.

Zbývá zmínit geopolitické změny a strategická předmostí po připojení Krymu k RF. Přestože anexe Krymu nebyla mezinárodně uznána, tak z Krymu fakticky učinila součást ruského území. Rusko tím zlepšilo a posílilo své geopolitické a geostrategické postavení na regionální úrovni. Změnilo hranice svých teritoriálních vod a výlučné hospodářské zóny. Rusko teď sdílí největší část Černého moře s Tureckem. Z historického i vojenského hlediska je Krym pro ruský bezpečnostní systém významným regionem. Anektovaný Krym se stal strategickým předmostím pro ruská vojska, kterým nabízí možnost obsadit jižní pobřeží Černého moře s cílem učinit z Ukrajiny vnitrozemský stát. Za této situace by mohlo Rusko vytvořit strategické „kleště“, které by začínaly v ruskojazyčné oblasti Ukrajiny a končily v Podněstří a procházely Mariupolem a Oděsou, přičemž by zahrnovaly i Azovské moře. Geopolitické změny po připojení Krymu jasně ukazují, že Rusko rozšiřuje svůj životní prostor. A Moskva postupně uvádí do praxe svoji revizionistickou strategii, která mění nejenom geopolitické, ale i právní vztahy mezi Ruskem a sousedními zeměmi, včetně EU a USA.¹⁴

Možné scénáře vývoje války na Ukrajině

V teoretické rovině nastíníme tři scénáře možné trajektorie války na Ukrajině, které se snaží zohlednit řadu proměnných. V „prvním scénáři“ se ruské armádě podaří získat čas a nasadit zmobilizované rezervisty k obsazení celé východní Ukrajiny a koordinovanými útoky z východní i jižní zóny postoupit až k východním břehům Dněpru, tím by oddělila východní a západní Ukrajinu. Tento taktický úspěch by mohlo být prezentován jako vítězství s tím, že by došlo k anexi dalších obsazených území nebo k vytvoření nezávislých „lidových republik“ Moskvou. To by bylo doprovázeno prohlášením, že účinné ochrany rusky hovořícího obyvatelstva na východní Ukrajině bylo jako strategického cíle dosaženo. Situace může pokračovat tím, že Rusové v bitvě o Donbas zničí větší část ukrajinské armády nebo ji obklíčí a donutí ke kapitulaci, což může být dále využito k postupu z Chersonské oblasti směrem k hlavnímu

¹² *Russian Federation announces 'Special Military Operation' in Ukraine.* (2022). UN SC.

¹³ Rimland je geopolitický pojem, který použil Spykman k označení rozsáhlé nárazníkové zóny konfliktu mezi mořskou a pozemní mocí, jenž umístil do okrajového pásu euroasijského kontinentu. Podle Spykmana, kdo kontroluje Rimland, ovládá Eurasii, kdo ovládá Eurasii, kontroluje osudy světa. Srovnej KREJČÍ, Oskar. *Mezinárodní politika*. 6. vydání. Praha: Ekopress, s. 544. ISBN 978-80-87865-63-7.

¹⁴ *Russian Federation announces 'Special Military Operation' in Ukraine.* (2022). UN SC.

přístavu Oděsa, ale i zabrání odtrženého proruského regionu Podněstří v Moldavsku. Rusové by to asi považovali jako dosažení strategického cíle, protože by ovládli celé ukrajinské pobřeží a zcela odřízli Ukrajinu od přístupu k Černému moři. Tím by se výrazně omezily možnosti ukrajinského obchodu a vývozu. Ukrajina by tím ztratila nejen obchodní nezávislost, ale i přístup k Černému moři a stal by se z ní obchodně závislý vnitrozemský stát, který by ztratil i své vojenské loďstvo.

Je potřebné si uvědomit, že Rusko má vůči Ukrajině početní převahu a dokončená částečná mobilizace a reorganizace jeho operací by mohla vést k výše uvedenému vítězství. Naopak pokud by byli Ukrajinci v Donbasu poraženi a provedli by spořádaný ústup před obklíčením ruskou armádou, tak by jejich vojenská síla mohla být do značné míry zachována. V tomto případě by byl ruský postup podél pobřeží směrem k Oděse velmi riskantní, neboť operace námořního výsadku v Oděse jsou mimo ruské operační možnosti. Připomeňme si potopení křižníku Moskva, vlajkové lodi ruské černomořské flotily, která byla zničena pobřežními protilodními střelami Neptun, a od té doby drží ruské námořnictvo své lodě mimo dosah ukrajinského systému pobřežní obrany.¹⁵ Na základě tohoto scénáře se uvažovalo o tom, že by se Rusku podařilo dobýt celou Ukrajinu a okupovat, nebo požadovat, aby její neutralita byla dojednána za ruských podmínek. Poté by mohlo Rusko uplatnit strategii závislého a zkrachovalého ukrajinského státu, což by vyvolalo velkou migrační krizi, která by zasáhla celou Evropu. Na základě aktuální situace na bojišti je tento první scénář nejméně pravděpodobný, spíše však prezentuje geopolitické a geostrategické ambice a plány Ruska.

Ve „druhém scénáři“ se předpokládá, že válečné akce budou pokračovat po blíže neurčenou dobu, přičemž Rusko bude postupovat jen mírně nebo se zastaví a ukrajinská strana bude s pomocí Západu účinně bojovat, možná i postupovat, ale nebude schopna ruskou armádu rozhodujícím způsobem porazit a osvobodit celé území. Nejpravděpodobnějším scénářem je pokračující „opotřebovací válka“, která je méně vojenská, ale více ekonomická a geopolitická, neboť se hraje o to, která strana dříve vyčerpá zdroje potřebné k vedení války. Z politického a strategického hlediska nemůže Ukrajina akceptovat okupaci svého území, pokud hodlá přežít jako samostatný a nezávislý stát. A nemůže za současné frontové situace přistoupit na dohodu s invazním Ruskem, neboť potřebuje osvobodit větší část svého okupovaného území, aby mohla přijmout životaschopný kompromis, který by mohl mít podobu určité autonomie pro anektované východní ukrajinské oblasti a Krym.

Ruská strana předpokládá, že opotřebovací válkou vyčerpá ukrajinský lidský bojeschopný potenciál, včetně narušení infrastruktury s cílem zlomit odpor Ukrajinců. Ukrajina zase spoléhá na to, že západní sankce způsobí ruské ekonomice a společnosti takové škody, které podlomí vůli Ruska pokračovat v invazi jako příliš nákladné akci. Bělorusko mobilizuje vojenské síly na společné hranici s Ukrajinou, čímž částečně váže ukrajinské síly, ale nedá se vyloučit i jeho vojenský útok, který by mohl změnit patovou situaci na bojišti. Pravděpodobně válečné akce budou pokračovat i nadále s pokusy o diplomatická jednání, aby Rusko získalo čas pro další

¹⁵ *What the Sinking of the Moskva Means, War on the Rocks*. 15 April 2022. Dostupné z WWW na <https://warontherocks.com/episode/warcast/26828/what-the-sinking-of-the-moskva-means/>, [online], [cit. 2022-09-09].

útok. Nakonec by mohla válka na Ukrajině dospět k určitému příměří, s kterým by souhlasily obě dvě vyčerpané válčící strany (Stepanenko a Kagan 2022).

Ve „třetím scénáři“ se ukrajinským silám podaří nejen udržet obranné pozice, ale také účinně osvobodit oblasti kolem města Charkov na severovýchodě a Cherson na jihu, což se již podařilo. K tomu však Ukrajina podle ministra obrany potřebuje těžké zbraňové systémy, zejména dělostřelectvo a rakety protivzdušné obrany dlouhého doletu, ale i navýšit počet moderních tanků a obrněných vozidel k rozhodujícím útokům na frontě, aby mohla osvobodit všechna svá okupovaná území. Ovšem úspěšná ofenzíva nejen v Donbasu a Mariupolu, ale i na Krymském poloostrově by vyžadovala i místní leteckou převahu, dostatečný počet rezervistů, kteří by nahrazovali velké lidské ukrajinské ztráty. Je málo pravděpodobné, že by Ukrajina byla schopna dosáhnout požadované početní a technické převahy k velké ofenzívě a morálně unést rozsáhlé lidské ztráty, když už nyní se potýká s velkými ztrátami vojenské techniky (Magnuson 2022).

V praxi se však mohou výše uvedené teoretické scénáře, spíše jejich části, různě prolínat a kombinovat. Na základě probíhajícího vývoje situace na bojišti, je zřejmé, že se mohou prolínat některé prvky druhého a třetího scénáře.

Možné použití jaderných zbraní ve válce na Ukrajině

Pokud by se Rusové rozhodli použít jaderné zbraně, aby donutili Ukrajinu k ukončení konfliktu, tak podle odborníků platí, že státy disponujícími jadernými zbraněmi nemají velkou šanci vymáhat na svém nejaderném protivníkově ústupky i v případě vyostřeného konfliktu. Jaderné zbraně mohou být účinným nástrojem z hlediska odstrašování, ale neplatí to pro jejich nasazení v konfliktu.

V dokumentu nazvaném „*Základní principy státní politiky Ruské federace v oblasti jaderného odstrašování*“ z roku 2020 byly uvedeny konkrétní důvody k použití jaderných zbraní. Dokument uvádí čtyři důvody s tím, že oproti předchozí verzi byly přidány další dva. Původní důvody uváděly „*použití jaderných zbraní nebo jiných typů zbraní hromadného ničení proti Ruské federaci a/nebo jejím spojencům*“ a také „*agresi proti Ruské federaci s použitím konvenčních zbraní, kdy je ohrožena samotná existence státu*“. Dva nové důvody uvádějí „*zjištění hodnověrných údajů o odpálení balistických raket útočících na území RF a/nebo území jejich spojenců*“ a také „*útok na kritické vládní nebo ruské vojenské objekty, které by narušily schopnost jaderných sil k odvetné akci*“. Podle prohlášení ruského ministerstva zahraničí a prezidenta Putina není záměrem použít jaderné zbraně na Ukrajině, neboť pro Rusko by to nic neřešilo.¹⁶

Navíc jaderné zbraně mají podle odborníků určitá omezení i jako vyděračský politický nástroj. Za prvé, nejsou užitečné pro zabírání a anexi území a rovněž mají malý vliv na ukončení konfliktu, pokud se protivník nehodlá vzdát, což plně platí pro

¹⁶ President of the Russian Federation, Executive Order on Basic Principles of State Policy of the Russian Federation on Nuclear Deterrence.
<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202006020040?index=0&rangeSize=1>, Cf. Roberts, C., *Revelations about Russia's Nuclear Deterrence Policy*. War on the Rocks, 19 June 2020. Dostupné z WWW na <https://warontherocks.com/2020/06/revelations-about-russias-nuclear-deterrence-policy/>. [online], [cit. 2022-10-09].

Ukrajinu. Za druhé, pokud by Rusové skutečně hodlali dosáhnout takovýchto efektů, museli by provést rozsáhlé údery taktickými jadernými zbraněmi na centra ukrajinských měst. Tím by však Rusové prolomili jaderné tabu a použily by jaderné zbraně proti protivníkovi, který je neměl, přičemž sami proti němu rozpoutali agresi. Je vysoce pravděpodobné, že USA by potom přistoupily k využití všech ekonomických sankcí a pák, aby zabránily Rusku udržovat obchodní vztahy se zbytkem světa. Čína by z prestižních i pragmatických důvodů byla připravena se těchto sankcí zúčastnit, stejně jako Indie, jako i další zatím neutrální země, čímž by došlo k úplné izolaci Ruska. Asi málo zemí by bylo za této situace ochotno spolupracovat s Ruskem, které prolomilo jaderné tabu a jehož jednání není možné racionálně predikovat.

Odborníci se oprávněně domnívají, že jaderné zbraně mají pouze malý význam v 21. století jako nástroj k dosažení politických cílů. Jejich hlavní význam spočívá v odstrašení, že by mohly být použity.

Geopolitické dopady války na Ukrajině

Všeobecný zmatek způsobený ruskou invazí na Ukrajině vyvolal značné ekonomické dopady vysokých cen energií a narušení dodavatelského řetězce na regionální i globální úrovni. Ačkoli Rusko a Ukrajina jsou z hlediska finančního objemu svého hospodářství relativně malé, jsou velkými producenty a vývozci základních potravin, nerostných surovin a energie. Invaze v roce 2022 již přinesla negativní hospodářské i finanční dopady, zejména na komoditních trzích, kde prudce vzrostly ceny ropy, plynu a pšenice (Stepanenko a Kagan 2022).

Uvnitř ruské společnosti starší generace podporuje invazi na Ukrajině, ale mladší generace se zdá být zdrženlivější a méně nadšená pro válku, protože si uvědomuje, že západní sankce mohou vážně ovlivnit jejich každodenní život. Od prvních měsíců roku 2022, kdy hrozil vpád na Ukrajinu, uprchlo z Ruska značné množství Rusů. Rovněž další vlna Rusů utekla před částečnou mobilizací rovněž muži mladého věku, zejména do Gruzie, která se v minulosti také stala obětí ruské agrese, přičemž bezpečným útočištěm se pro ně stalo město Tbilisi. Další Rusové uprchli do Arménie, Estonska, Lotyšska, Litvy, Tádžikistánu, Uzbekistánu a menší počet i do Turecka. Vzhledem k tomu, že válka dále pokračuje, tak sílí vnitřní opozici vůči Putinovi, ale nejedná se o rozhodující faktor pro změnu politického vedení. Putinovou jistotou je podpora jeho bezpečnostního aparátu, který tvrdou rukou potlačuje jakoukoli opozici, pokud ta mu zůstane loajální, tak jeho pozice je neotřesitelná (Kolesnikov 2022).

Ruská válka na Ukrajině, ale i požadavky Moskvy ke stažení NATO z východní a střední Evropy jasně ukázaly, že riziko velké války v Evropě dosud nezmizelo, a proto tradičně neutrální státy, tj. Finsko a Švédsko hodlají vstoupit do NATO. To dramaticky mění geostrategickou situaci v severní Evropě a činí případnou ruskou agresi proti NATO mnohem riskantnější, ale na druhé straně se komplikuje i samotná obrana Ruska. Finsko se svou 1340 km dlouhou hranicí s Ruskem by poskytlo potřebnou strategickou hloubku pro případný postup NATO směrem k Murmansku, námořním základnám Severní flotily v Barentsově moři a v Bílém moři, které jsou domovem více než poloviny ruských ponorek s balistickými strategickými raketami. Pokud by Murmansk a poloostrov Kola byly ztraceny, tak ruské strategické odstrašování by utrpělo těžkou ránu. Jaká bude reakce RF, rozmístí hypersonické rakety a taktické jaderné zbraně na svých hranicích s Finskem a v Kaliningradu? Země NATO výrazně

posílily své vojenské rozpočty a došlo k posílení členských států v první linii, jako je Polsko, pobaltské státy, Rumunsko a Bulharsko. Faktem však zůstává, že ruské vojenské hrozbě nelze zabránit bez síly USA, což posiluje vojenskou závislost Evropské unie na USA.¹⁷

Reakce USA na revizionistickou politiku Ruska a snaha o jeho izolaci, ho vlastně zatlačily hlouběji do čínské náruče. K tomu přispěla i zelená energetická politika EU, která se rozhodla zbavit energetické závislosti na Rusku. Rusko podepsalo dohody, které mají pokrýt rostoucí potřeby čínské ekonomiky, která se však nechce příliš vázat na ruský plyn a ropu, protože hodlá diverzifikovat dodávky energie. Rusko dodává plyn a ropu i do Indie. Kromě toho začalo Rusko směřovat dodávky plynu i do arktické oblasti, neboť v tomto geopolitickém prostoru probíhá rovněž boj o moc. Navíc Rusko a Čína hodlají prohloubit svoji spolupráci formou strategického partnerství, které je v podstatě formování geopolitické fronty ke změně mezinárodního řádu. V tomto ohledu Čína hodlá změnit mezinárodní řád ekonomickou a obchodní silou a ne válkou, a proto je otázkou, zda nebude hrát spíše roli kyvadla ve světové politice. Pokud bude Čína hrát roli kyvadla, tak některé z budoucích velmocenských aliancí by mohly být formulovány na základě společných zájmů mocností podle aktuálních politických okolností. Oslabení Ruska, Evropy a USA v důsledku vedení opotřebovací války na Ukrajině, která silně vyčerpává zdroje, pomáhá Číně, aby upevnila svoje postavení v multipolárním systému (Morgenthau 2015).

Posílení geopolitického postavení Ruska skrze revizionistickou strategii

RF hodlá posílit své geopolitické a geostrategické postavení prostřednictvím revizionistické politiky, která hodlá prosazovat ruské zájmy nejprve v postsovětských republikách a dále i v Evropě, ale i na Blízkém východě. RF zabránila další expanzivní politice NATO válkami v Gruzii, na Krymu a na Ukrajině. RF se rázně vrátila na mezinárodní scénu, neboť upevnila své postavení dominantní mocnosti v kavkazském regionu a hájí své strategické zájmy v Sýrii, ale podniká kroky i na Blízkém východě pro rozšíření svého vlivu. Rusko se pokouší změnit právní a geopolitický status quo mezi Ukrajinou a dalšími sousedními státy za použití síly. Moskva však využívá všech dostupných nástrojů potřebných k naplňování své revizionistické strategie, k nimž patří:

Vojenská síla ve formě preventivní strategie nebo i silou, v případě Gruzie, Krymu a Ukrajiny. Vojenské útoky na ukrajinskou infrastrukturu, které v zimě mají efekt použití zbraní hromadného ničení. Jaderné zbraně jsou využívány RF jako hrozba k podlomení vůle Ukrajinců k obraně, ale i k tomu, aby odradily USA a NATO k přímému nasazení vojsk, což funguje. USA a NATO totiž nehodlají riskovat eskalaci války na Ukrajině ve světovou jadernou válku.

1. Dodávky plynu a ropy jsou využívány jako „energetické divize“, aby co nejvíce napomohly k uskutečňování národních a mocenských zájmů RF a zvyšovaly její politický vliv na vlády států, které patří do zájmové sféry vlivu.

¹⁷ Srovnej *Finland and Sweden in NATO would trigger response*. (2021). RT. Dostupné z WWW na https://www.rt.com/russia/544413-nato-sweden-finland-russia_ [online], [cit. 2022-11-20].

2. Vyspělé technologie, které se uplatňují v hybridním válčení, které kombinuje konvenční a kybernetické techniky a taktiky. K sofistikovaným zbraňovým systémům patří raketové systémy S-300 a S-400 a hypersonické střely (3M22 Zircon), které umožňují oslabit převahu, kterou mají USA díky svému válečnému loďstvu.
3. Historické a imperiální ruské myšlení, které je posilováno tím, že RF má klíčové geopolitické postavení v jádru Heartlandu.
4. Ruské menšiny žijící v jiných státech využívá Kreml jako strategické nástroje k dosažení svých národních a mocenských zájmů, ale i jako legendu pro legalizaci svých revizionistických kroků. To je patrné nejen v případech Gruzie, Krymu a Ukrajiny, ale v dalších postsovětských republikách. Problematika národnostních menšin je velmi složitá a rozporuplná, protože se dá využít k získání nezávislosti či autonomie dané menšiny, ale i k prosazení geopolitických zájmů velmocí. Nejedná se o nic nového, Adolf Hitler využil sudetské Němce jako nástroj k okupaci Československa, historie se opakuje (Pisciotta 2020: 87–106).

V tomto ohledu je nutné zdůraznit, že Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), nejvýznamnější regionální organizace, která působila na Ukrajině od března 2014 a byla zodpovědná za monitorování dohody Minsk II. z roku 2015, tak nenašla žádné důkazy o genocidě nebo systematickém útlaku ruskojazyčného obyvatelstva na východní Ukrajině. Naopak OBSE zdokumentovala rozsáhlé porušování lidských práv od roku 2014 v okupovaných částech Ukrajiny Ruskem, včetně válečných zločinů a zločinů proti lidskosti spáchané invazními silami po únoru v roce 2022.¹⁸

S ohledem na ruskou revizionistickou strategii je potřebné provést určité shrnutí a zmapování důsledků ruské invaze pro Západ v širších geopolitických souvislostech. Za prvé, Rusko usiluje o revizi stávajícího status quo v mezinárodním měřítku, a proto je Ukrajina pouhou součástí těchto revizionistických kroků. Postupně se revizionistická politika Ruska rozšiřuje do regionů východní a severní Evropy, kavkazského regionu a zasahuje i na Blízký východ. Pokud jde o Evropu, minimální strategickou revizionistickou snahou Moskvy je dosáhnout vytvoření nového kolektivního uspořádání bezpečnosti, kde budou zohledněny zájmy Ruska a Běloruska. Západní státy se shodují a vnímají Rusko jako revizionistickou mocnost, která realizuje své mocenské zájmy v mezinárodní politice vojenskou silou. Západ usiluje, aby byla RF prohlášena za darebácký stát, a proto se snaží se o jeho větší izolaci v rámci mezinárodního společenství, neboť hodlá všechny aktéry v rámci mezinárodní scény odradit od užití vojenské síly při realizaci jejich geopolitických a mocenských zájmů.

Závěr

Z geopolitických souvislostí vyplývá, že ve válce na Ukrajině sleduje především své národní a mocenské zájmy nejenom Rusko jako pozemní moc, ale i USA jako námořní moc, přičemž se jedná o geopolitickou hru s nulovým součtem, která je pro

¹⁸ OSCE (ed.), Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity committed in Ukraine since February 24, ODIHR.GAL/26/22/Rev.1, 13 April 2022. Dostupné z WWW na <https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf>, [online], [cit. 2022-07-11].

Ukrajinu nebezpečná, neboť Rusko i USA se snaží vtáhnout Ukrajinu do sféry svého vlivu, což ohrožuje její územní integritu, ale i nezávislost. Rusko za tímto účelem neváhalo použít i vojenskou sílu, ale USA o přímém nasazení svých vojáků ani neuvažuje, ale Ukrajině poskytuje všestrannou vojenskou pomoc. Tato vojenská pomoc má zásadní význam pro další vývoj války a bude zásadně ovlivňovat výše uvedené scénáře dalšího vývoje rusko-ukrajinského konfliktu. Válka na Ukrajině je zároveň delikátním mezinárodním konfliktem, protože zde proti sobě stojí dva stálí členové Rady bezpečnosti OSN, tj. Rusko a USA, kteří disponují právem veta a paralyzují tuto instituci, ale také disponují největšími jadernými potenciály na světě, které by mohly být užity při eskalaci v rusko-ukrajinského konfliktu a tím je ohrožena stabilita mezinárodní bezpečnosti.

Rozšiřování NATO na východ směrem k hranicím RF bylo na různých úrovních (praktické, teoretické) prezentováno jako hlavní hrozba pro ruskou bezpečnost. Na základě toho RF tvrdí, že je v obraně, ale provádí revizionistickou agresivní politiku, přičemž válka na Ukrajině je jedním z těchto revizionistických kroků, což vyvolává přerozdělení moci nejen v daném regionu, ale i v rámci světového systému, což bylo výše analyzováno. Revizionistická ruská strategie je v textu přiblížena z hlediska povahy cílů (národnostní, územní a hierarchie mezinárodní prestiže), použití prostředků (nenásilné, násilné) a dopadů (regionální, globální).

Aktuální střet mezi velmocemi neprobíhá vojensky, ale soupeření probíhá v ekonomické a technologické oblasti s cílem vytvořit technologicko-ekonomickou závislost. Pokud jedna či druhá strana vytvoří tento stav závislosti, tak se promítne i do dalších oblastí života státu a občanů, zejména do oblasti zahraniční politiky a sféry vlivu. Soupeří se o dominanci na trzích, o klíčovou infrastrukturu, o obranyschopnost země. Podoba tohoto soupeření má jednoznačně rámeček soft power, jako je třeba přitažlivost určitého narativu, tj. způsobu vlády a modelu života, ale jde samozřejmě i o hard power v podobě efektivního vojenského a jaderného odstrašení, včetně odolnosti daného teritoria a společnosti. Pokud státy nedokáží zajistit občanům bezpečnost a jistotu vlastními technologiemi a ekonomickými nástroji, tak v tomto střetu prohrají. Prohrávající strana bude ztrácet některé výsady v rámci soft power, přestože budou probíhat i klasické vojenské konflikty, v nichž půjde o lidské životy. Prohrávající státy, které se dostanou do sféry cizího mocenského vlivu, mohou přijít nejen o ekonomické výhody, ale také o občanské svobody.

Z geopolitického hlediska hlavním těžištěm soupeření mocností ve světě bude manipulace se strategickými toky a tím ovlivňování stability a prosperity, např. zákaz prodeje mikroprocesorů nezbytných v moderní ekonomice do Číny a na oplátku zase zákaz vývozu písku na Tchaj-wan, který je nezbytný pro výrobu moderních komponentů a fungování stavebnictví. Další zákaz kapitálových investic v Číně a na oplátku vyvlastnění velkých amerických společností s výrobou v Číně. K tomu všemožné sankce, blokády, embarga na obchod a suroviny, falešné výpadky energetických přenosových soustav, útoky na infrastrukturu a různé vojenské demonstrace, které mají za cíl narušit fungování ekonomiky protivníka. Všichni nyní tápeme a vidíme, pokud neexistuje stabilita a bezpečnost, lidé jsou schopni obětovat hodně, aby je získali.

Do jaké míry bude revizionistická politika Putina úspěšná, ukáže čas. A geopolitika napovídá, pokud se Rusku podaří obnovit svůj životní prostor v hranicích

bývalého SSSR, tak bude ovládat *heartland* a jako pozemní moc bude kontrolovat Eurasii a prosazovat svůj mocenský vliv v rámci *rimlandu*. Tím by Rusko znovu povstalo, jako mocné impérium s důležitým postavením v regionálním a globálním prostoru. Avšak Rusko při sledování svých geopolitických ambicí užívá válečnou politiku, a proto může skončit i jako izolovaný „darebácký stát“, který se stane odstrašujícím příkladem revize regionálního a globálního systému silou.

Na Ukrajině se skutečně nebojuje o Ukrajinu, neboť válka má globální souvislosti v rámci nového soupeření mezi světovými mocnostmi o území, moře a suroviny pro obživu obyvatel, včetně zajištění stability a bezpečnosti. Ukrajina hraje důležitou, ale někdy přehlíženou roli v globálním bezpečnostním řádu. Dnes je to země v první linii obnoveného soupeření velmocí, o kterém mnoho odborníků tvrdí, že bude v nadcházejících desetiletích dominovat mezinárodním vztahům.

Článek se snažil naznačit přínos geopolitické analýzy rusko-ukrajinského konfliktu na základě implementace geopolitických kategorií a pojmů s tím, že objasnil návrat geopolitiky jako důležitého teoretického přístupu, který má své přednosti, ale i limity při objasňování složitosti světové politiky a mezinárodních bezpečnostních vztahů. Přednost geopolitiky však spočívá v tom, že umožňuje celosvětově analyzovat vztah mezi politikou, mocí a územím či obecně prostorem, a proto se může stát vědeckým nástrojem k analýze soupeření mocností o vliv ve vesmíru s tím, že USA a RF již formují vesmírné jednotky.

Literatura

- BRZEZINSKI, Zbigniew. *The Grand Chessboard: American Primacy And Its Geostrategic Imperatives*. New York, NY: BasicBooks, 1977.
- EICHLER, Jan. *Expanze na pozvání. Rozšiřování NATO a jeho důsledky*. Praha: KAROLINUM, 2019. 204 s. ISBN 978-80-246-4279-6.
- GANSER, Daniele. *Nezákonné války. Jak země NATO sabotují OSN. Kronika doby od Kuby po Sýrii*. Praha: Grada Publishing, 2017. 368 s. ISBN 978-80-271-0499-4.
- HOFFMAN, Frank G. (2007). *Conflict in the 21. Century: The Rise of Hybrid Wars (Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007)*, pp. 9., 29.
- KISSINGER, Henry. (2014). *Vier Vorshläge für eine ausbalancierte Unzufriedenheit*. Internationale Politik und Gesellschaft (IPG), 6. Marz 2014.
- KOTOULAS, Ioannis E. (2022). *Russia as a revisionist state and the invasion of Ukraine in 2022*. In: IVANOVYCH (ed.). *Russia-Ukraine War (2014-2022): historical, political, cultural, educational, religious, economic and legal aspects*. Riga: Baltija Publishing, 2022, forthcoming.
- KRATOCHVÍL, Petr a Petr DRULÁK. (eds.). *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2009. 368 s. ISBN 978-80-7367-469-4.
- KREJČÍ, Oskar. *Mezinárodní politika*. 6. vyd. Praha: Ekopress, 2021. 738 s. ISBN 978-80-87865-63-7.
- KUCHINS, Andrew a Igor ZEVELEV. (2012). *Russian Foreign Policy in Change*. Washington Quartely, 35, No. 1, 2012.
- MEAD, Walter Russell. (2014). *The Return of Geopolitics: The Revenge of the Revisionist Powers*. *Foreign affairs*. 2014, Vol. 93(3). ISSN 0015-7120, 2327-7793.

- MEARSHEIMER, John J. (2014). *Why the Ukrainian crisis is the West's fault*. *Foreign Affairs*. 2014. 93, 5. pp. 1-9.
- PLOKHY, Serhii. (2015). *The Gates of Europe: A History of Ukraine*. London: Penguin Books, 2015.
- PISCIOTTA, Barbara. (2020). *Russian revisionism in the Putin era: An overview of post-communist military interventions in Georgia, Ukraine, and Syria*. *Italian Political Science Review* 50:1 (2020), 87-106.
- ŘEHKA, Karel. *Informační válka*. Praha: Academia, 2017. 213 s. ISBN 978-80-200-2770-2.
- SAROTTE, Mary Elise. (2009). *1989: The Struggle to Create Post-Cold War Europe*. New Jersey: Princeton University Press, s. 229. ISBN 9780691163710.
- SMOLÍK, Josef. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Praha: Grada Publishing, 2014.
- STULÍK, David. Ukrajina: bilance konfliktu, který vynesl hybridní válku do povědomí. In: KURFÜRST, Jaroslav.; PAĎOUREK, Jiří. *Za zrcadlem: hybridní válka jako staronový fenomén mezinárodních vztahů*. Praha: Academia, 2021. 387 s. ISBN 978-80-200-3237-9.
- TOAL, Gerard. *Near Abroad: Putin, the West and the Contest over Ukraine and the Caucasus*. Oxford University Press, 2020. ISBN 978-0-19-025330-1.
- WALTZ, Kenneth. (1979). *The Theory of International Politics* (NY: McGraw-Hill 1979).
- WIRTZ, James J. and Michel FORTMANN. (2007) *The balance of power: theory and practice in the 21st century* (CA: Stanford University Press 2007).

Online zdroje

- AUKUS reveals much about the new global strategic context*. Chatham House – International Affairs Think Tank. 18 September 2021. Archived from the original on 21 September 2021. Retrieved 21 September 2021.
- BARTOSIAK, Jack. (2020). *Koronavirus Covid-19 a konec impéria Evropské unie*. Strategy and Future, 16. 3. 2020. Dostupné z WWW na <https://armadninoviny.cz/koronavir-covid-19-geopolitika.html>, [online], [cit. 2022-11-20].
- Congressional Research Service, Russia's Nuclear Weapons: Doctrine, Forces, and Modernization*. (2022). CRS Report R45861, 21 April 2022, Dostupné z WWW na <https://sgp.fas.org/crs/nuke/R45861.pdf>. [online], [cit. 2022-11-20].
- Finland and Sweden in NATO would trigger response*. (2021). RT. Dostupné z WWW na https://www.rt.com/russia/544413-nato-sweden-finland-russia_ [online], [cit. 2022-11-20].
- KOLESNIKOV, Andrei. (2022). *Russians at War Putin's Aggression Has Turned a Nation against Itself*. Foreign Affairs, 18 April 2022. Dostupné z WWW na <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2022-04-18/russians-war>, [online], [cit. 2022-11-20].
- MAGNUSON, Stew. (2022). *Ukraine to U.S. Defense Industry: We Need Long-Range, Precision Weapons*. National Defense, 15 June 2022. Dostupné z WWW na <https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2022/6/15/ukraine-to-us-defense-industry-we-need-long-range-precision-weapons>, [online], [cit. 2022-09-17].

- MORGENTHAU, Hans J. (2015). *The Balance of Power*. (2015). The Diplomat. Dostupné z WWW na <https://thediplomat.com/2015/05/hans-morgenthau-and-the-balance-of-power-in-asia/>. [online], [cit. 2022-11-20].
- ORSI, Roberto. (2014). *Order and Change in Global Politics: Assessing the „Return of Geopolitics*. URL: <http://www.e-ir.info/2014/11/04/order-and-change-in-global-politics-assessing-the-return-of-geopolitics/>, listopad 2014.
- ROTH, Andrew. (2022). *Putin ties Ukraine invasion to second world war in Victory Day speech*. The Guardian, 9 May 2022. Dostupné z WWW na <https://www.theguardian.com/world/2022/may/09/putin-ties-ukraine-invasion-second-world-war-victory-day-speech-russia>, [online], [cit. 2022-10-10].
- SMITH, Hugh. (1990). The womb of war: Clausewitz and international politics. *Review of International Studies*. 1990. 16(1), 39-58.
- STEPANENKO, Kateryna and Frederik W. KAGAN. (2022). *Russian Offensive Campaign Assessment*. May 14', Institute for the Study of War, 14 May 2022. Dostupné z WWW na <https://www.understandingwar.org/backgrounders/russian-offensive-campaign-assessment-may-14>, [online], [cit. 2022-09-09].
- What the Sinking of the Moskva Means, War on the Rocks*. 15 April 2022. Dostupné z WWW na <https://warontherocks.com/episode/warcast/26828/what-the-sinking-of-the-moskva-means/>, [online], [cit. 2022-09-09].

doc. Ing. Dr. Štefan Danics, Ph.D. (*1962)

Associate Professor, Head of, The author has a university degree and a postgraduate degree in political science. His expertise is in the field of security policy, radicalization, extremism and terrorism. In this regard, he has published a number of articles in domestic and international conferences, including studies focusing on right-wing and Islamic radicalization. As the leader of the author collective, a publication entitled *Radicalisation – Forms, Patterns and Security Aspects* was published under his leadership. He is a member of the Scientific Council of the PAČR in Prague and a member of the Czech Society for Political Science. He is also responsible for the sub-research task of the Ministry of Internal Affairs of the Czech Republic entitled *Radicalisation-Symbolism of Criminal Tattoo*, which is being addressed within the Development Programme of the PAČR for 2017-2023.